

UN FARMACÈUTIC DE VALLS, FIGURA CLAU EN LA HISTÒRIA DE LES CIÈNCIES MÈDIQUES A CATALUNYA

M. Montserrat Duch Torner
Anna M. Carmona Cornet

En el present treball volem destacar la figura del farmacèutic de Valls Dr. Francesc Ballester.

Nascut a Valls l'any 1865, es llicencià a la Universitat de Barcelona l'any 1886, doctorant-se en Farmàcia a Madrid el juny de 1887.

Es dedicà tota la seva vida a l'ensenyament, primer en el Col·legi Vallenc de segona ensenyança, després professor de l'Escola d'Indústries de Valls, i finalment per concurs-oposició professor de l'Escola del Treball, on arribà a ser-ne director, càrrec que ostentà fins l'agost de 1936. També fou alcalde de Valls, vocal de la Junta d'Obres del port de Tarragona, membre del Consell Provincial d'Agricultura, Indústria i Comerç de Tarragona i per dues vegades diputat provincial. D'ell es coixen 28 treballs publicats entre 1911 i 1944⁽¹⁾.

Una vegada jubilat de l'ensenyança, passà a regentar la farmàcia de la vídua Mané i Soler, al poble de Vilabella.

Ballester, encara que gran i jubilat de les seves classes, tenia inquietuds científiques, i llegia les revistes farmacèutiques de l'època. Va ser precisament un article que Sergio Caballero Villaldea publicà a la revista *Farmacia Nueva*, *El compendio de los boticarios del siglo XVI*⁽²⁾, que l'impulsà a revisar els llibres vells del seu difunt avi, apotecari igual que ell i el seu pare, per veure si en trobava algun que pogués resultar interessant per a la història de la Farmàcia.

Probablement altres farmacèutics també motivats per la lectura d'aquest article, dugueren a terme recerques en biblioteques oblidades. Però no tingueren tan bona sort com el Dr. Ballester, que al quart llibre que revisà entre els molts volums que contenia l'esmentada biblioteca, tots ells plens de pols, hi identificà la primera edició de la *Concordie Apothecariorum Barchinone* impresa per Carles Amorós l'any 1511.

1. ROLDAN, R.: *Diccionario biográfico y bibliográfico de autores farmacéuticos españoles*.

2. CABALLERO Y VILLALDEA, SERGIO. *El compendio de los boticarios del siglo XVI*. Farmacia Nueva, año VIII, p. 449, 467. agosto 1942.

D'aquest llibre, fins llavors, tan sols se'n tenia indicis de la seva existència. Indicis que venien corroborats en l'anomenat *LLibre de la Madalena*⁽³⁾, manuscrit que conté les actes del Col·legi d'Apotecaris de Barcelona des de l'any 1532 fins el 1573. A l'acta del 30 de novembre de 1534, es pot llegir: "....aquest ésser estampat per los nostres antepassats en lo any 1511...."

Fins aquell moment tan sols es coneixia la *Concordie Pharmacopolarum Barchinone*, impresa a Barcelona l'any 1535 que els llibreters anomenaven *Concòrdia Gòtica*. Des de llavors, aquesta passava a ser una segona edició, prologada de nou i corregida, de la de 1511.

El descobriment del Dr. Ballester avançava doncs en 24 anys l'antiguitat de la *Concordia de Barcelona* i posava en evidència la realitat d'aquella edició, abans tan sols sospitada.

El Dr. Ballester fou conscient de la magnitud del seu descobriment i el comunicà, en primer lloc al Col·legi de Farmacèutics de Tarragona. En aquells moments, era president d'aquell Col·legi Manuel M. Bertran i Bordieu, el qual envià una carta acompanyada d'unes fotografies d'algunes pàgines del llibre, a Ramon Folch, catedràtic d'Història de la Farmàcia a la Facultat de Madrid, perquè corroborés el descobriment de Ballester.

Al mateix temps, el Dr. Ballester envià un article a la revista *Farmacia Nueva* comunicant la seva troballa⁽⁴⁾, i fent-ne una somera descripció.

Al mateix número d'aquesta revista, el Dr. Folch Andreu⁽⁵⁾ publicava un article, on amb la seva autoritat, ratificava l'afirmació feta per Ballester de què aquell llibre de la biblioteca dels seus avantpassats era la primera *Concòrdia* editada a Barcelona.

D'aquesta manera es recuperava un llibre clau en la Història de la Farmàcia Catalana.

El Col·legi de Farmacèutics de Tarragona, i en primer lloc el seu president Manuel M. Bertran, que en tot moment ponderà la importància de l'obra retrobada pel Dr. Ballester, animà a aquest a fer-ne un estudi i descripció.

Fruit d'aquest estudi, fou la redacció, per part de Ballester, d'un llibre titulat *Concordie Apothecariorum Barchinone 1511. La primera Farmacopea Española*⁽⁶⁾.

Aquest llibre el prologà Manuel M. Bertran, on encomià la figura del Dr. Ballester i la seva aportació a la Història de la Farmàcia Catalana. Va ser publicat pel Col·legi de Farmacèutics de Tarragona l'any 1944, en edició restringida de 200 exemplars, que després fou ampliada a 400⁽⁷⁾.

En ell, primerament, l'autor descriu com va tenir lloc la seva troballa, partint de la instigació que li va promoure l'article de Sergio Caballero.

Continua amb una descripció dels gravats que hi ha i seguidament en comenta el pròleg, del qual en dóna una traducció lliure. Aquest pròleg, històricament, és la part més important del llibre, ja que fins ara és l'única referència que es té sobre les causes que varen motivar la redacció d'aquesta obra.

3. Es conserva a la Biblioteca de l'Ateneu Barcelonès i prové de la Biblioteca Amer. Aquesta cita es troba al foli 21 vers.

4. BALLESTER, F.: *De libros Viejos*, *Farmacia Nueva* VIII, 655-6 (1943)

5. FOLCH ANDREU, R. *Un comentario al artículo de D. Francisco Ballester titulado "De libros viejos"*. *Farmacia Nueva* VIII, 657- (1943).

6. BALLESTER Y CASTELLÓ, F.: *Concordie Apothecariorum Barchinone 1511. La primera farmacopea española*. Publicaciones del Colegio de Farmacéuticos de Tarragona. Artes gráficas Suc. de R. Gabriel Gilbert, Tarragona. Acabada la impresión en la festividad de santa Eulalia del año 1944.

7. D'aquest llibre en sortí a la venda un exemplar l'any 1990 que es venia pel preu de 2.000 pts. Nosaltres teníem interès en adquirir-lo, però, quan varem interessar-nos per ell, ja estava adjudicat.

Tot seguit passa a estudiar somerament les fórmules que conté i en dona la transcripció d'alguna d'elles.

Finalment presenta les seves conclusions: la *Concordie Apothecariorum Barchinone in medicinis compositis* és la primera Farmacopea Espanyola i la segona del món⁽⁸⁾. Per tant la Concordia de 1535 queda relegada a segon lloc.

El Dr. Ballester, amb molta modèstia, diu que aquesta seva opinió, ha quedat ratificada per dues autoritats en la història de la farmàcia: el Dr. Folch Andreu⁽⁹⁾ i el Dr. Tomàs Alday⁽¹⁰⁾ i que per tant queda refermada la seva opinió: la Concòrdia impresa a Barcelona l'any 1511 és la primera publicada a Espanya i que les de 1535 i 1587 passen a ocupar respectivament el segon i tercer lloc.

Després de la cita del Dr. Ballester només ens cal afirmar que realment fou un descobriment transcendent per a la Història de la Farmàcia a Catalunya. Tan sols per aquest fet, cal considerar el Dr. Ballester com una figura important dins de la Història de la Farmàcia Catalana. No fou un descobriment fortuït, degut a la seva formació i treball al llarg de la seva vida, als 77 anys, se sentí empès a realitzar aquesta recerca, per la qual estava suficientment preparat, ja que d'altra forma, encara que l'hagués dut a terme, li hauria passat per alt la transcendència d'aquest exemplar.

El descobriment del Dr. Ballester va estimular a altres farmacèutics a fer recerques d'aquest tipus, i l'any 1947, el farmacèutic Emili Martínez Passapera en descobrí un altre exemplar, incomplet, en una farmàcia de Mataró.

El Dr. Ballester morí l'abril de 1950, i els hereus vengueren els seus llibres. La Concòrdia va anar a raure a mans del Sr. Barba i Casanovas, libretter i bibliòfil, que també es va fer amb l'exemplar descobert a Mataró, i que utilitzà per a completar l'exemplar de Ballester al qual faltaven unes pàgines⁽¹¹⁾.

Actualment aquest exemplar de la Concòrdia és propietat de la càtedra d'Història de la Farmàcia de la Facultat de Farmàcia de la Universitat de Barcelona⁽¹²⁾.

8. La primera és el *Nuovo Receptario Fiorentino* imprès a Florència a instàncies dels Consols dels "Speciale" i redactat pel "Chollegio dell arte e t la medicina" de la ciutat de Florència. Editat a l'any 1498 per la Compagnia dell Drago.

9. FOLCH ANDREU, R. *Origenes de la bibliografia farmacèutica oficial y en especial de la española* "La Voz de la Farmacia", II, 72/77, 140/143, 208/214, 276/281, 342/346, y 412/414 (1931)

10. ALDAY REDONET, T. Catedrático de Farmacología y Terapéutica general. *Farmacopeas españolas* "Revista Clínica Española", 15 de julio de 1943. *La primera Farmacopea Española*, "Revista Ibys", núm. 2 marzo-abril 1948

11. DUCH TORNER, M.M. Aproximació a *Concordie Apothecariorum Barchinone*, Tesi doctoral, Barcelona, juliol 1992.

12. Les gestions per l'adquisició per part de la Facultat de Farmàcia de la Universitat de Barcelona foren dutes a terme pel Dr. J.M. Suñé Arbussa, i culminaren l'any 1980.